

LITTERATUR

SVENSK KYRKO HISTORIA

Av förste bibliotekarien fil. d:r BROR OLSSON, Lund

Svenska kyrkans historia, utg. av *Hj. Holmquist* och *H. Pleijel*. Bd 2. *Y. Brilioth*, Den senare medeltiden 1274—1521. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelsens bokförlag 1941. 810 s. Kr. 19:—.

Samlingar och studier till svenska kyrkans historia. Utg. av *H. Pleijel*. 1—3. Därst. 1940.

Det är väl ingen tillfällighet, att efter Henrik Reuterdahls Svenska kyrkans historia 1838 ff. — ett verk som för övrigt förvånansvärt väl trotsat tiden — inte någon utförligare framställning av den svenska medeltidskyrkans öden sett dagen. Att skriva medeltidens kyrkohistoria torde nämligen höra till de vanskligaste historiska uppgifterna. Materialet är för sprött och fragmentariskt; på många punkter och just de viktigaste kan man endast komma till antydningar, och hur det personliga fromhetslivet gestaltat sig kunna vi endast skymtvis ana. Där det finns material, är det i hög grad ensidigt, så tillvida som det mestadels endast registrerar avigsidorna och förringarna, eller också tendentiöst, som det mesta av de källor, som stammar från tiden närmast efter reformationen — ett aktningvärt undantag utgör Olaus Petri Svenska krönika. Till allt detta kommer slutligen, att det ännu saknas specialundersökningar för stora delar av den medeltida svenska kyrkohistorien; t. o. m. beträffande Birgitta, vår medeltidskyrkas alla andra överskyggande personlighet, är det i detta fall överraskande rika materialet blott till en del kritiskt bearbetat, vilket i sin mån möjliggjort, att uppfattningarna om henne så starkt divergerat.

Att trots dessa svårigheter ha lyckats ge en rikt nyanserad skildring av den senare medeltidens svenska kyrka har varit biskop Yngve Brilioth förunnat. I en språkligt genomskinligt klar och behärskad form och med en påfallande strävan efter opartiskhet och rättvisa skildras tidens ledande kyrkomän; dess religiösa idéer och strömningar tecknas med överlägset mästerskap och konturerna till en bild av fromhetslivet uppdras, så långt det är möjligt med hjälp av ett knapphändigt men med fin känsla för det religiösa livets skiftande gestaltningar utnyttjat material, allt detta utan att läsaren lämnas i okunnighet om vad författaren från evangelisk synpunkt finner betänkligt och anstötligt. En fin känsla för språkliga nyanser förmäles här med en lyhörd förståelse för medeltidens religiösa egenart. Det finns i Brilioths bok säkerligen inte många formuleringar, som ens en intim kännare av tiden skulle vilja ha annorlunda uttryckta, och den har alla förutsättningar att bli en klassisk bok.

Här är endast platsen för några allmänna betraktelser om detta i bästa mening nationella, 800 sidor starka standardverk.

Någon guldålder var inte den skildrade perioden för den svenska kyrkan, och förfallet fortskred kontinuerligt allteftersom den närmade sig sitt slut — de ljusa dragen i bilden stamma betecknande nog från riktningar som mer eller mindre stått i opposition till den romerska kurian. Visserligen har simonien, det politiska ränkspelet, världsligheten och sedeslösheten säkerligen inte fått den omfattning i vårt land som i rikare sydliga länder, men även här äro spåren avskräckande. Namnen Jöns Bengtson, Johannes Gerechini — den största skandalen i ärkestolens historia — och Gustav Trolle, för att begränsa oss till Uppsala, utgöra tillräckliga vittnesbörd om hur långt det kyrkliga förfallet gått. Skulle man döma efter förhållandena på kyrkans höjder, måste tillståndet ute i församlingarna verkligen ha varit mycket otillfredsställande, men liksom man inte a priori kan utgå ifrån att den mest utmärkta ledning har sin motsvarighet i lägre skikt, vore säkerligen en sådan slutsats förhastad. I stället nödgas man konstatera, att oandligheten och världsligheten, snikenheten och maktlystnaden hos det högre prästerskapet hade sin rot i den romerska kurian. »Cum fueris Romae, Romano vivito more», är ett gammalt ord. Endast få rena karaktärer voro starka nog att förbli obesmittade av romerskt väsen — med ovanskelig glans lyser i Brilioths skildring t. ex. en Nicolaus Ragvaldi. Åtskilligt tyder på att på många ställen ute i socknarna äkta kristendom lärdes och levdes. Visserligen känna vi mycket ofullständigt beskaffenheten av den enkle sockenprästens gärning, och man skulle oändligt gärna vilja ha litet mera konkreta detaljer om fromhetslivet hos den stora menigheten. Till stor del förmedlade väl prästen till sina sockenbor — utom en viss etisk fostran — en mer eller mindre krass kultreligion med en mängd magiska föreställningar, men i många fall gav den sparsamt förekommande predikan och den enskilda själavården säkerligen verklig kristlig uppbyggelse och fostran. De inte alltför sällan förekommande vittnesbörden om passionsmystik, känslan av synd och längtan efter syndaförlåtelse låta oss ana ett starkare evangeliskt inslag i medeltidens kristendom än man eljest vore böjd att föreställa sig.

Men det mesta som bar en äkta kristendoms prägel — så är åtminstone dens intryck som skriver dessa rader — måste sökas utanför den officiella kyrkans ramar, framför allt i ordnarna, överraskande så tillvida som man kunde misstänka, att där finna en lagisk övningsreligion renodlad, men förklarligt, om man betänker att ordnarna efter allt att döma samlade de bästa och rena karaktärerna. Sitt mest samlade och innerliga uttryck fick fromhetslivet hos Birgitta, den svenska medeltidens största religiösa personlighet, och det är naturligtvis i sin ordning, att hon på ett överväldigande sätt överskuggar det rika galleri av delvis mycket imponerande och markanta personligheter, som möter hos Brilioth. Liksom om alla verkligt betydande människor kommer omdömet om henne aldrig att bli definitivt, men det förefaller, som om man i Brilioths väl avvägda

och rikt nyanserade teckning fått den bild, som kommer verkligheten så nära som möjligt, även om det alltjämt energiskt bedrivna Birgittastudiet på en eller annan punkt kan komma att retuschera bilden. Bortser man från den rent hagiografiska litteraturen, framstår hon väl i det allmänna medvetandet närmast som en härsklysten och hatfull hysterika. Brilioth döljer inte, att hon var en härskarnatur — hon tillhörde ju också en gammal härskarsläkt. Men den personlighetens kraft, som betvang hennes samtida, har berott på hennes andliga höghet och övertygelsen om att hon talade å Guds vägnar, icke på ett anspråksfullt väsen, anmärker Brilioth träffande (s. 248). »Hennes asketiska och religiösa övningar hade böjt och tuktat hennes sinne. De ha väl icke kunnat utrota viljan att ordna och befalla ur hennes väsen, men väl trängt den undan till det undermedvetnas sfär. Därifrån välde den åter upp, under det extatiska tillståndet, i en våldsamt våg, som förde med sig åtskilligt annat gods ur själslivets dunkla vrår, också kusliga och stundom morbida fantasier, som sällsamt blandades med produkterna av en stark och ädel diktarbegåvning.» Det är ganska märkligt att konstatera, hur här den moderna läran om det undermedvetnas oerhörda betydelse lärt oss att sannare och riktigare uppfatta ett stort skapande religiöst geni. Beklagligtvis minskades inflytandet av hennes religiösa personlighet och gärning, som måste haft sin rot i inhemsk svensk tradition, genom hennes kanonisation, hur tidsenlig den än ter sig; efter denna kunde hennes religiösa egenart liksom inte komma till sin rätt. »Än en gång», heter det träffande på tal om den barbariska avslutningen på hennes kanonisationsprocess, »hade kulreligionens tjänare visat sin förmåga att smycka profeternas gravar och förkväva deras anda.» Genom reformationen avbröts slutligen den birgittinska traditionen alldeles i vårt land; det är fråga, om inte denna bland det verkligen mycket obetydliga livsdugliga från medeltidskyrkan representerar det mest värdefulla.

Bland det mycket gedigna och originella i denna bok skall här endast ytterligare framhållas den översikt av stiftet, som ingår i kapitlet »Den svenska kyrkan vid medeltidens slut». Samtliga stift och stiftstäder genomgås med början i söder med Lund och slut i norr med Uppsala och Åbo. Läsaren får här följa med på en rundgång under en skicklig cicerons ledning genom de olika stiftens kyrkor och kloster — en art föredömlig topografisk kyrkohistoria. Den lokala kyrkohistorien har här organiskt inarbetats i rikskyrkans historia.

* * *

Till den »Svenska kyrkans historia», av vilken här ett band i korthet behandlats, har den ene av utgivarna, professor Hilding Pleijel, anknutit en serie »Samlingar och studier», på vilken här till sist endast uppmärksamheten skall fästas. Av serien, som skall innehålla urkunder och specialundersökningar till den svenska kyrkans historia, har hittills utkommit tre band. Det första utgöres av utgivarens,

Litteratur

omsorgsfullt och sakkunnigt kommenterade utgåva av Kalmarbiskopen Herman Schröders intressanta, även person- och kulturhistoriskt givande levernebeskrivning, det andra av professor Kjällerströms på viktiga fynd och nya uppslag rika behandling av »Svenska förarbeten till kyrkoordningen av år 1571» och det tredje av teol. dr Folke Peterssons biografi över »Olaus Svebilius intill ärkebiskopstiden», den första större vetenskapliga undersökningen av Svebilius liv och verksamhet.

Den nya serien, som vittnar fördelaktigt om den kyrkohistoriska forskningens livaktighet och mångsidighet, skänker på ett föredömligt sätt den intresserade tillgång till källorna och originalen, och man skulle önska, att exemplet följdes på andra områden av vårt folks historia. Det skulle i hög grad öppna blicken för våra historiska tillgångar och i sin mån stärka medvetandet, att vi haft en uppgift i historien liksom vi ha det i det närvarande.

EN SKYTTEANSK FESTSKRIFT

Av docent ERIK FAHLBECK, Djursholm

Festskrift till professor skytteanus Axel Brusewitz.
Almqvist & Wiksells boktryckeri-A.-B., Uppsala. 1941.
506 s. Kr. 10:—.

I den stora ofridens och nyordningens år framstår en regelrätt akademisk festskrift närmast såsom ett mirakel, ett budskap från de i allt fall relativt fridsälla tider, då striden begränsades till affärlivets domäner eller politikens vädjobana eller till de lärda rymderna. Den värdefulla festskrift, vilken på sextioårsdagen den 9 juni detta år ägnats professor skytteanus Axel Brusewitz av vänner och lärjungar, har dock icke helt kunnat undgå spår av tidens oerhörda händelser. Detta faller sig för övrigt naturligt, när man drar sig till minnes den skytteanska stiftelseurkundens bekanta krav å professurens innehavare, att han skall vara, förutom historicus och en god orator, även en politicus. Till ämneskretsen hörer »politik» i den bemärkelse, som olika tider kunna inlägga i detta begrepp.

Bland de tjugofyra studierna av skilda författare märkes sålunda starkt tidshändelsernas svall i *Ragnar Simonssons* »Från Doumergue till Pétain», där den franska front-populärepolitikens reformerande i prestissimotakt tecknas jämsides med de ideologiska strömningar, vilka med all kraft sökt — och nu temporärt — verka som dess dödgrävare. *Carl-Henrik Höjer* granskar de belgiska fullmaktlagarnas grundlagsenlighet och finner, att lagstiftningen i fråga förskjutit den maktbalans, som 1831 års grundlagsfäder åstadkommit. *Arne Björnberg* följer »Den norska regeringsmakten efter storkrigets utbrott 1939», en konstitutionell översikt av de skakande händelserna i vårt broderland. Man kan instämma i förf:s ord, att »orsakerna till den — långt ifrån fullt klarlagda — anakronistiska undfallenhet, med

vilken Norge mötte de våldsamma uttrycken för tidsskedets anda, må sökas djupare än i en förment indisposition hos det parlamentariska systemet». Och man skulle livligt önska att det lyckades förf. eller annan att klarlägga dessa orsaker, varav farliga spår även på oss närmare håll förelegat!

Tidens händelser speglas, vederbörligen dämpade, även i några av studierna berörande vårt konstitutionella liv. *Eyvind Bratt* skildrar sålunda sakkunnigt (»Om statsförvaltning och press») den offentliga nyhetsförmedlingens och informationens utgestaltning ute och hemma, *Birger Beckman* skriver om revolutionär och konservativ propaganda, varvid »konservativ» dock användes i skäligen missvisande sammanhang, och *H.-K. Rönblom* visar, huru konfiskation utan rättegång enligt Tryckfrihetsförordningen § 3 mom. 9 under händelsernas tryck uppväckts ur sin snart sekellånga dvala.

Grannländernas statsskick beröres, förutom av *Björnberg* ovan, av *Nils Herlitz* (»Folkrepresentationer och regeringar i Norden vid krigstidens inbrott 1939»), *Sven Lindman* (»Den svenska partibildningen i Finland»), samt av *Rolf Fridholm* i en minutiöst inträngande studie om »Regeringstyp och partibild i dansk minoritetsparlamentarism».

På klassisk svensk statsvetenskaplig mark befinna sig de studier, vilka samlats inom överrubriken »Författnings- och förvaltningsproblem i Sverige». *Georg Andrén* lämnar här med förstahands kännedom intressanta »anteckningar» angående statsutskottet och dess arbetsformer, *Karl Lindegren* ger en historik över kommunikationen mellan riksdagen och förvaltningen med och utan iakttagande av i R.O. § 46 föreskrivna former, *J. L. Hartmann* analyserar praxis beträffande uppskov med grundlagsändring, *Gunnar Hesselén* behandlar den svenska centralförvaltningens karakteristiska, historiskt betingade uppdelning i departement och centrala ämbetsverk, närmast under de senaste årtiondena, *Yngve Larsson* ger en fängslande översikt av den kommunala självstyrelsen och dess betydelse i svenskt samhällsliv, och *Ivar Öman* granskar inifrån storstaden Stockholms styrelseproblem.

Författningshistoriska spørsmål intaga, som sig bör, en bred plats i denna festskrift. I studien »Sveriges statsskick under frihetstiden» visar *Lennart Linnarsson*, huru den akademiska undervisningen på 1720-talet, berörande statsskicket, framhäver sambandet med 1600-talets konstitutionalism, *Gunnar Heckscher* understryker i »Några drag ur representationsfrågans sociala bakgrund» adelns tillbakagång under perioden 1809—1860 både som jordägarstånd och som ämbetsstånd, *C. A. Hessler* lämnar roande upplysningar om statens konstvårdande verksamhet fr. o. m. 1866 (»Debatt kring en lönestat», d. v. s. nationalmusei), *Edvard Thermanienus* klarlägger källorna till Louis De Geers minnen (viktigast breven till norske statsministern Georg Sibbern), *John Lindgren* avtrycker och kommenterar tolv brev från Axel Danielsson till Hjalmar Branting — ett bidrag i statsvetenskapens yttersta periferi —, *Elis Håstad* skänker en, även med utförlig tabell bestyrkt, ny belysning åt tullstridens riksdagsmanna-

Litteratur

val 1887—1890, *Arne Wählstrand* tecknar ur numera tillgängliga källor utrikesminister Lagerheims avgång ur andra Boströmska ministären hösten 1904, *Herbert Tingsten* avslöjar ur den annars ockulta källa, som heter Partistyrelsens protokoll, att personvalet vid de socialdemokratiska regeringsbildningarna i Sverige i huvudsak legat hos regeringsbildaren, och *Knut Pettersson*, slutligen, skildrar Karl Johanregimens misslyckade försök från anno dazumal, d. v. s. åren 1834—44, att av den vördnadsvärda »Postgumman» skapa en »rabulismen» bekämpande statsjournal, Sveriges statstidning — den försonande tidsdistansen förlänar dessa av samtiden med spänning följda, nog så skarpa pennfäktningar en idyllisk färgton sedd mot nuets grella bakgrund. Festskriften avslutas, enligt skick och bruk, med förteckning över festföremålets skriftställarskap, en imponerande bibliografi med samlingspunkter, såsom envar statsvetenskapsman väl vet, kring problemen om 1809 års författningsverk, om referendum och om riksdagen och utrikespolitiken. Till denna förteckning kan fogas jubilarrens i dagarna utgivna volym »Utrikesfrågors behandling i den svenska riksdagen», del III, vittnande om obruten vetenskaplig vitalitet.

Det är, som sagt, ett glädjande vittnesbörd om vår lyckliga belägenhet i en ofridens värld, att ett samlingsverk som detta kunnat i lugn och ro åstadkommas. Festskriftens mångskiftande bidrag, vilka alla bjuda något av intresse och av vilka flera äro verkligt värdefulla, härröra från vänner och, flertalet, från lärjungar till jubilaren. De bära samtliga vittne om den uppskattning, som författarna och utanför dessas krets många andra, delvis redovisade i festskriftens tabula gratulatorum, hysa för prof. Brusewitz' forskare- och lärargärning. Kring hans skytteanska lärostol har, utan buller, bång eller riter, framvuxit en skola av statsvetenskapsmän, från vars krets åtskilligt av det bästa inom det senaste decenniets svenska statsvetenskapliga forskning stammar. Jubilarrens egen, i sig själv så betydelsefulla forskargärning, verkar livgivande i denna krets, som fortfarande växer och frodas. Festskriften ingår såsom n:r 12 i den förnämliga serien Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, där jubilaren ju utgör den självskrivna medelpunkten.